

Nr 92.

Av herr **Lindhagen**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående undantag från lagen om förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag m. m.

Kvinnosläktets frigörelsesträvanden avse som bekant att bereda kvinnan den likställighet i samhället, som tillkommer henne som människa och individ. Man brukar tvista om dylik likställighet är en naturlig rättighet eller bör tillerkännas kvinnosläktet därför att det har nytta därav. Förhållandet är emellertid, att jämlikheten är en naturlig rättighet därför att kvinnan har nytta av densamma. Eller också kan man säga, att hon har nytta av likvärdigheten, och att denna därför blir en naturlig rättighet för henne. Mera invecklad synes saken icke vara.

De skillnader i naturlig uppgift och andliga fallenheter, som äro kvinnans särmerke, är det givetvis ej meningen att rubba, ty dels låter det sig icke göra och dels har kvinnan ej någon fördel därav. Tvärtom är, såsom oändligt många gånger framhållits, hennes krav på likställighet som människa en förutsättning för att hon skall kunna göra rätt gällande sin personlighet och framför allt då sin personlighet som kvinna.

De naturligaste sakerna få ofta kämpa med det största motståndet. Kvinnosläktet har i dessa självklara strävanden att strida mot en hel världshistoria av fördomar och en värld av förment motsatta intressen. Det går framåt emellertid liksom allt riktigt, oundvikligt, så småningom med det ena efter det andra. Men bråkigt och krångligt är det alltid för varje steg. Och ofta få människorna vänta tills en del målsmän för de gamla lärorna, ja ibland en hel fördomsfull generation, dött bort omsider.

I vår tid är det särskilt två trappsteg till, som kvinnosläktet söker komma upp till, det ena är likvärdighet i rösträtten och det andra, så underligt det låter, likvärdighet i arbetareskyddet. De officiella rådslagen

ha riktat sig här med förkärlek på ett bemödande att först lösa männens röstefråga och sedan möjligen giva även kvinnorna medborgarrätt, men däremot i det andra ämnet att giva kvinnorna sitt arbetareskydd först och därefter möjligen även arbetareskydd åt männen i den mån de göra anspråk därpå.

Man kan tycka, att kvinnorna sålunda äro över hövan gynnade i arbetareskyddet och obehörigen tillbakasatta i rösträtten. Så förhåller det sig dock endast ytligt besett. Tränger man in bakom kulisserna, finner man genast, att det i själva verket uti båda fallen rör sig om samma orsaker och samma verkningar. Å ena sidan fördomen mot kvinnorna såsom något underordnat, som hör mera samman med barnen än med männen. Å andra sidan en omisskännlig benägenhet för det manliga härskande släktet att förbehålla sig rättigheterna, arbetstillfällena och friheten från onödigt tvång. Gäller det i arbetareskyddet kontanta förmåner, så inträffar därför en omkastning jämväl i ordningen för arbetareskyddet. Männen icke blott likställas med kvinnorna, utan få även lätt större förmåner. Ett exempel härpå erbjuder det år 1912 avgivna förslaget till folkpenzionering, enligt vilket kvinnor för lika arbete erhålla mindre pensioner än männen.

*

I denna framställning skall sysslas något med likställigheten i arbetareskydd särskilt med hänsyn till arbetstidens reglering, vilket spörsmål meningsskiljaktigheterna företrädesvis röra sig om.

Lagstiftningen på detta område har börjat med barnen, sedan vårdat sig om unga personer och slutligen har den nått fram till de vuxna. Där har emellertid i de officiella formulären frågan tukluyvits och såsom en första angelägenhet fastslagits begränsning av arbetstiden för kvinnorna, under det lagstiftningens sysslande med männens arbetstid skjutes undan till en oviss framtid, och överlämnas sakens ordnande under tiden åt arbetareorganisationernas maktspråk vid arbetsavtalens uppgörande.

Bakom denna tågordning döljer sig säkerligen i mycket den ovan nämnda fördomen, som ej finner sig till freds med mindre kvinnorna utbrytas såsom en mellanlänk mellan barn och män. Såsom skäl framföres åter, att kvinnorna äro svagare än männen och därigenom mera än de senare böra förskonas från skadligt arbete. Dessutom tycker man och det med rätta naturligtvis, att kvinnorna helst böra förskonas från

att dragas ifrån hemmen till ett dylikt arbete. Man intresserar sig emellertid mindre för arbetets skadlighet för männen samt underskattar därigenom den senare saken och undanskjuter den obehörigen.

Nu är det emellertid i vår tid så, att av kända anledningar de allra flesta kvinnor måste, vare sig de vilja eller icke, söka arbete för sin utkomst på arbetsmarknaden. En stor del, kanske den största delen, hava icke heller några hem, som förtjäna den benämningen, och kunna icke heller få det.

En skyddslagstiftning, som vill reglera arbetstiden för kvinnorna bör väl rimligtvis icke ordnas på det sättet, att den på samma gång minskar dessa kvinnors möjligheter att erhålla lönande arbete. Men en sådan verkan måste en skyddslagstiftning få, som börjar med en reglering av arbetstiden endast för kvinnorna och till på köpet börjar sin omvårdnad väsentligen inom deras bäst avlönade yrkesgrupper, under det att det verkliga eländet med all sin fruktansvärda ohälsosamhet för-gäves ropar efter räddning.

Saken är så enkel och påtaglig, att det är svårt att förstå, hur socialt intresserade personer kunna alldeles blunda för densamma. När exempelvis både män och kvinnor äro anställda i ett företag, måste en lagstadgad reglering ensamt av kvinnornas arbetstid icke blott försvåra ordnandet av arbetet, utan även göra kvinnornas arbetskraft i detta yrke mindre begärligt. Detta icke blott för ordinarie nattarbete utan även för övertidsarbete. Den gällande lagen om kvinnornas nattarbete förbjuder således användandet av kvinnor efter klockan 10 e. m. I alla yrken, där arbetet tillfälligtvis kan behöva uträttas efter detta klockslag, får en kvinna ej användas därtill och arbetsgivarna vilja naturligtvis helst ha en person, som får användas för det arbete, som kan påkomma, och ej behöver av honom alldeles inställas, så länge manliga arbetare få användas därtill.

Nu har emellertid till en början en internationell konvention om förbud mot kvinnors nattarbete i vissa yrken kommit till stånd och många länder ha anslutit sig till densamma. Från de nordiska länderna, där kvinnorna, hur undanskjutna de än äro, dock ha tankarna med sig i sina livsintressen, framkommo allvarliga påminnelser mot en dylik lagstiftning enbart för kvinnor. I Sverige genomdrevs dock lagen år 1909. Under debatten i Andra kammaren ironiserades mot de ovan-nämnda påminnelserna såsom en feminism och oberättigad nitälskan »bara» för »den heliga likheten». Denna argumentering går igen ständigt, då ämnet på något sätt kommer före.

Emellertid är det icke på det sättet. Vad som kräves är likställig-

heten i rätten att existera, att förtjäna sitt bröd, och en sådan rättighet är onekligen, allvarligt talat, helig.

Av intresse är också att se, hur olika denna sak behandlades år 1909 i Sverige, Norge och Finland, i vilka alla länder den då framlades för riksförsamlingarna. I Sverige, där kvinnliga rösträtten ännu var långt borta, gick saken igenom med stor majoritet i Andra kammaren och förkastades ett förslag att i stället påskynda en samtida lösning för män och kvinnor. I Norge, där kvinnliga rösträtten var genomförd, men ej hunnit tillämpas, delade sig meningarna inom stortinget i två jämnstarka hälfter, men man försummade där att samtidigt föreslå frågans omedelbara lösning på en gång för män och kvinnor. I Finland åter, där kvinnorna icke blott erhållit medborgarrätt utan kvinnor sutto i lantdagen, blev enhälligt, kan man säga, av lantdagen beslutat en reglering av nattarbetet både för män och kvinnor, ehuru regeringen föreslagit blott en lag för kvinligt nattarbete. En triumf således för den kvinnliga rösträtten.

•

Erfarenheterna om den kvinnliga nattarbetslagens verkningar hos oss ha redan bestyrkt dess förutsedda vanskligheter. Vid lagens antagande beräknades, att den skulle beröra omkring 2,407 kvinnor, till övervägande del övertidsarbeterskor. På initiativ år 1911 av socialdemokratiska kvinnokongressens arbetsutskott har genom bemedling av landssekreteriatet en utredning av nattarbetslagens verkningar skett hos kommerskollegie avdelning för arbetsstatistik. Det utsändes ett formulär till vissa arbetsgivare och såvitt inkomna frågor giva vid handen skulle i följd av lagen under de första tio månaderna av dess giltighetstid eller från 1 januari till 1 november 1911 488 kvinnor nödgats avgå från sina platser, 26 flyttats till annan yrkesspecialitet och 391 fått arbetstiden per dygn minskad delvis med minskning i veckolönen. Denna undersökning gäller som sagt endast de tio första månaderna av lagens tillämpning, men talar i alla fall ett tydligt språk. Den är ock i övrigt ganska ofullständig och rörande de avflyttade kvinnornas öden synes undersökningen väsentligen ej kommit till något resultat. Känt är emellertid, hurusom i huvudstaden exempelvis kvinnornas bäst avlönade yrke, nämligen typografyrket, håller på att bli stängt för kvinnorna och den redan anställda personalen här och var avskedats eller hotats med avsked, därför att de ej få användas i övertidsarbete.

Lagen medger dock rätt att använda kvinnor i nattarbete till en viss begränsad tid, nämligen då natur- eller olyckshändelse avbrutit arbetets regelbundna gång, uti företag, där det förekommer säsongarbete eller undantagsvis i följd av särskilda omständigheter arbetet måste forceras, samt uti företag, där råvaran är underkastad hastig försämring. När det således gäller att bereda förmåner för industrien och råvaran, då går för sig att arbeterskorna ibland arbeta något även in på natttimmarna. Men undantag för arbeterskorna själva, för att de må få behålla en god och varaktig plats och få bättre lön, ett sådant undantag känner icke lagen. I sådana fall är lagen obönhörlig. Men så leva vi ju också i profitens och icke i människovärdets tidevarv.

Ett förslag vid 1912 års riksdag i syfte att få ändring i sistberörda förhållande, möttes av ett enhälligt utskott med den lakoniska förklaringen, att utskottet hade förvissat sig om att den internationella konventionen i ämnet ej torde kunna anses medgiva sådant undantag och att Sverige, som biträtt konventionen (gällande tills vidare för 12 år) följaktligen ej kunde stadga sådant undantag. Vilken kallblodighet innebär dock icke detta! Ingen möjlighet synes finnas att uppdriva en medkänsla i detta fall för en orättvisa, som i lagens namn utövas mot enskilda individer. Hade en sådan glimt av rättsmedvetande fått rum i det parlamentariska åskådningssättet, skulle man naturligtvis frågat sig, om en konvention verkligen kan anses binda ett lands lagstiftningsmyndigheter på ett sådant sätt och man skulle i varje fall skyndat sig att begära eventuell rättelse och undvikande av ett så lättsinnigt biträdande av konventioner för framtiden. Enligt allmänna rättsgrundsatser, även de juridiska, kan emellertid Bernkonventionen icke rimligen utgöra ett lagligt hinder för ett land, som biträtt densamma, att skrida till lagstiftning uti angivet syfte till skyddande av egna medborgares välfärd.

•

Nu är det emellertid meningen att fortsätta på samma väg, att först reglera arbetstiden ensamt för kvinnorna.

Sålunda har vid en arbetareskyddskonferens av regeringsombud och delegerade för de internationella arbetareskyddsföreningarna, hållen år 1910 i Lugano, beslutats att nästa stora fråga i den internationella arbetareskyddslagstiftningen skulle vara fastställandet av en normalarbetsdag enbart för kvinnliga industriarbetare, varom utredning skall ske och sedan härom en ny konvention åstadkommas. De svenska ombuden,

som personligen voro ivriga anhängare av en skyddslagstiftning ensidigt för kvinnor, gjorde ingen opposition mot en dylik uppfattning.

En liknande internationell arbetareskyddskongress hölls också i september 1912 i Zürich, besökt av omkring 200 delegerade, däribland några få kvinnor. Sverige var jämväl representerat av tre regeringsombud. Den danska fabriksinspektrisen fru Julie Arenholt har i en dansk tidskrift givit en kort resumé om kongressens förhandlingar. Hon blev invald i kommissionen för bland annat internationella bestämmelser och sökte där förklara och försvara invändningarna mot ensidiga skyddsbestämmelser mot kvinnor. »Men», säger hon, »mina ord funno absolut ingen tillslutning i kommissionen, som uteslutande bestod av ivriga, ja, nästan fanatiska kvinnoskyddsmän.»

Kongressen beslöt i frågan om förbud för kvinnors nattarbete att framföra ett tack till spanska regeringen för det den tillträtt bernerkonventionen och att fortsätta strävandena att få ytterligare anslutning.

Vidare påstods, att kvinnor inom typografyrket voro långt mera mottagliga för blyförgiftning än männen. Detta skulle nedsätta deras fortplantningsförmåga och verka nedbrytande på deras hälsa. Därför borde kvinnorna uteslutas från allt typografiskt arbete, som sagt ett av deras bäst avlönade yrken. Kongressen fann emellertid undersökningarna av förgiftningsfaran vara otillräckliga, men anbefalldes undersökningarnas fortsättande, så att frågan kunde återkomma till nästa kongress. »Foreløbig har alltsaa de kvindelige Typografer Ro», skriver ironiskt fru Arenholt om denna punkt. Säkerligen kommer undersökningen icke att omfatta vilket som verkar mest skadligt på hälsan, den eventuella blyförgiftningen i detta yrke eller den sämre kosten, den sämre bostaden och den sämre beklädnaden i andra sämre betalda yrken och sannolikt undersökes ej alls, vilken verkan den påstådda blyförgiftningen har på männen.

Kongressen behandlade också frågan om arbetsdagens förkortande på lördagar och dagar före helgdagar, den s. k. engelska veckan. Det upplystes, att denna bestämmelse vunnit insteg i flera länder, gällande på några håll alla arbetare, på andra blott barn, unga personer och kvinnor. Hos oss har som bekant mångenstädes införts den engelska veckan, men naturligtvis utan skillnad till den arbetandes kön. Kongressen beslöt emellertid uttala önskan om att denna bestämmelse måtte bli internationell utom för vuxna arbetare och anmodade sin byrå att utreda saken till nästa delegerademöte. De »ivriga kvinnoskyddsmännen» äro verkligen ståndaktiga i sin iver endast och uteslutande för vad man verkligen skulle kunna kalla »den heliga olikheten».

Skall den internationella skyddslagstiftningen fortgå efter dylika riktlinjer, få en myckenhet kvinnor en allt hårdare kamp för tillvaron på samma gång man alldeles obehörigt undanskjuter den utomordentligt viktiga frågan om bevarandet även av männens hälsa. Mot detta måste resas ett allvarligt motstånd. Man spårar här den gamla faran, som ständigt överskuggar samhällsutvecklingen i växlande förklädnader, nämligen vad man skulle kunna kalla formulärpolitiken utan hänsyn till människorna såsom individer. Det är gott och väl, att det sociala reformarbetet omsider trängt sig fram såsom en officiell angelägenhet och fått nu hos oss en särskild socialstyrelse. I dess spår kan lätt växa upp vad man skulle kunna kalla en socialbyråkrati.

Det må erinras, att det är de internationella socialdemokratiska kongresserna, vilka givit impulsen till det arbete, som i arbetareskyddsfrågan bedrivs på de ovannämnda konferenserna. Vid 1910 års internationella arbetarekongress beslöts i resolutionen om arbetareskyddslagstiftningen uttryckligen betona, att kongressens krav i arbetareskyddslagstiftningen gällde för alla arbetare »utan skillnad till kön», en skillnad som för övrigt ingen föregående arbetarekongress förordat på något sätt. Vid 1911 års svenska arbetarekongress infördes i programmet av samma anledning: »Arbetareskyddslagstiftningen genomföres, då så kan ske, utan skillnad till kön.» Samma års svenska socialdemokratiska kvinno-kongress antog följande resolution:

»Kongressen förklarar beträffande arbetareskyddslagstiftningen:

att densamma, där ej sakens natur annorledes påbjuder, bör på sätt av 1910 års internationella socialdemokratiska kongress erinrats genomföras utan skillnad till kön;

att följaktligen Sveriges nyligen skedda biträdande av Bernkonventionen, varigenom nattarbetsfrågan löstes ensidigt för kvinnorna, bör efterföljas av en reglering snarast möjligt genom lag även av männens nattarbetsfråga;

att ett fortsatt gående på den vägen att reglera arbetstiden ensidigt för kvinnorna genom att exempelvis härnäst söka genomföra även en normalarbetsdag ensamt för kvinnorna, som ifrågasatts vid en konferens år 1910 av regeringsombud i Lugano bör vara uteslutet;

samt att arbetareklassens både kvinnor och män böra lystra till förenämnda internationella kongress' uppfordran till arbetare i alla länder, att genom oavslätlig agitation och initiativ bryta de härskande klassernas motstånd och erövra ett verksamt arbetareskydd för både män och kvinnor.»

Med stöd av vad sålunda anförts, måste det anses vara ett oav-

visligt krav, att dels undantag från den kvinnliga nattarbetslagen må kunna beviljas till förmån för icke blott industrien och råvaran utan även arbeterskorna, då sådant av dem önskas och kan antagas lända dem till fördel, och dels till de officiella internationella arbetareskyddskonferenserna sändas ombud med instruktioner att intressera sig även för männens hälsa och för frågornas lösning utan skillnad till kön.

Det hemställes alltså,

att Riksdagen ville anhålla,

1:o) att Konungen måtte taga i närmare övervägande, huruvida Sveriges biträdande av Bernkonventionen om det kvinnliga nattarbetet kan anses rättsligen utgöra hinder för svenska statsmakterna att från den svenska nattarbetslagens tillämpning meddela undantag, som äro påkallade av svenska medborgares välfärd; samt, om så ej befundes vara förhållandet, föreslå Riksdagen undantagsbestämmelser till nämnda lag i ovan ifrågasatt syfte, men i motsatt händelse tillse att konventioner om internationell civillagstiftning framdeles ej avslutas på så äventyrliga villkor;

2:o) att Konungen ville behjärta angelägenheten att vid de internationella konferenserna om lagstadgat arbetareskydd från svensk sida påkallas intresse även för männens hälsa och för frågornas lösning utan skillnad till kön, där ej en sådan skillnad ligger i sakens ofrånkomliga natur.

Stockholm den 24 januari 1913.

Carl Lindhagen.